

3. Бортфельд С.А. Двигательные нарушения и лечебная физкультура при детском церебральном параличе/ С.А. Бортфельд. - «Медицина», 1971. — 247 с.

4. Винарская.Е.Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития. Эмоциональные предпосылки освоения языка./ Е.Н. Винарская. - М. : Просвещение, 1987. — 160 с.

5. Висковатова Т.П. Задержка психического развития у детей, обусловленная влиянием малых доз природных и антропогенных факторов : монография. — Одеса : ЮУПУ, 1996. — 264 с.

6. Гончарова Е. Л. Нарушения в психофизическом развитии детей / Е. Л.Гончарова, О. И. Кукушкина //Альманах Института коррекционной педагогики РАО [Электроний ресур], 2002 —№ 5. Режим доступа к ст.: <http://ise.edu.mhost.ru/almanah/>

7. Исаев Д.Н. Психическое недоразвитие у детей/ Д.Н. Исаев. -Л.: Медицина,1982. - 223 с.

8. Калижнюк Э.С. Клиническое обоснование принципов коррекционно-педагогической работы с детьми дошкольниками, страдающими церебральными параличам/ Калижнюк Э.С. - М., 1978. - 272 с.

9. Козьявкин В.И. Детские церебральные параличи. Медико-психологические аспекты/ В.И.Козьявкин, Л. Ф.Шестопалова, В.С. Подкорытов. - Львів, 1999. — 144 с.

10. Лапшин В.А. Основы дефектологии/ В.А.Лапшин, Пузанов Б.П. - М. : Просвещение, 1991. - 143 с.

11. Лебединский В.В. Нарушения психофизического развития детей/ В.В. Лебединский. - Изд. Московского университета, 1985. — 162 с.

12. Лебединский В. В. Нарушения психического развития в детском возрасте/ В. В. Лебединский. - М. : Издательский центр «Академия», 2003. - 217 с.

13. Маллер А.Р. Ребенок с ограниченными возможностями: Книга для родителей/ А.Р. Маллер. - М. : Педагогика. - Пресс, 1996. - 80 с.

14. Ньюмен С. Игры и занятия с особым ребенком. Руководство для родителей/ С. Ньюмен / Пер. с англ. Н.Л. Холмогоровой. - М.: Теревинф, 2004. — 240 с.

15. Шипицина Л. М. Социальная реабилитация с детей аутизмом / Л. М. Шипицина, И. Л. Первова. — СПб. : Дидактика Плюс, 2001. — 135 с.

ФЕНОМЕНИ «МОРАЛЬ», «МОРАЛЬНІСТЬ», «ДУХОВНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК: 372.3+37.017.92+37.034

Монке О.С.

У статті здійснено аналіз визначень феноменів «мораль», «моральність», «духовність», розкрито взаємозв'язок і взаємовплив означених понять у процесі морально-духовного розвитку особистості, зокрема, у процесі морально-духовного виховання дітей дошкільного віку. Також уточнено сутність поняття «морально-духовне виховання».

Ключові слова: мораль, моральність, духовність, морально-духовне виховання.

*В статті здійснений аналіз определений феноменів «мораль», «нравственность», «духовность», раскрыта взаємозв'язь і взаємовпливляння указаних понять в процесі нравственно-духовного розвитку людини, в частині, в процесі нравственно-духовного виховання дітей дошкільного віку. Також уточнюється сутність поняття «нравственно-духовное воспитание». **Ключевые слова:** мораль, нравственность, духовность, нравственно-духовное воспитание.*

The article presents the analysis of the definitions «morality», «ethics», «spirituality», disclosed the relationship and interaction of these concepts in the process of moral and spiritual development of the individual, in particular in the process of moral and spiritual education of children of preschool age. Also clarifies the essence of the concept of «moral and moral education».

Keywords: morality, ethics, spirituality, moral and spiritual education.

Останнім часом неабиякої уваги набувають проблеми морально-духовного виховання підростаючого покоління. Морально-духовний розвиток дітей, їх підготовка до активної, творчої, соціально важливої і водночас сповненої особистісного смислу життєдіяльності є однією з найважливіших складових розвитку суспільства і держави. Закладена в Законах України («Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Конвенції ООН про права дитини і т.ін.) методологія виховання надає пріоритет гармонійно розвиненій особистості, її життєвому і професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості у відповідності з національними цінностями українського народу.

Постановка проблеми. Морально-духовне виховання дітей дошкільного віку – складний, багатогранний процес, основою якого є прищеплення дітям гуманістичних якостей, системи світоглядних координат, вищих цілей і культури поведінки. Окрім цього, морально-духовне виховання сприяє формуванню стрижня особистості, її захищеності і стійкості перед негативними впливами зовнішнього середовища. Заради ефективного здійснення морально-духовного виховання дітей дошкільного віку педагогам передусім необхідно розуміти його сутність, розрізнити його складові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми морально-духовного виховання знайшли своє відображення у працях А.М.Богуш, І.Д. Беха, В.М. Бондаровської, М.Й. Боришевського, Т.Д. Дем'янюк, І.А. Зязюна, О. М. Каплуновської, О.В.Сухомлинської та інших вітчизняних учених. Однак питання сутності морально-духовного виховання у сучасній літературі недостатньо розроблене; не досить чітко і глибоко, а іноді суперечливо визначаються тлумачення духовної і моральної констант у виховному процесі.

Метою даної статті — є аналіз визначень феноменів «мораль», «моральність», «духовність», спроба розкриття взаємозв'язку означених стрижневих феноменів у процесі морально-духовного розвитку особистості, і, зокрема, морально-духовного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Отже, логіка статті потребує визначення феноменів «мораль», «моральність» і «духовність». Як відомо, мораль є предметом етики. Етика (слово грецького походження) означає «той, хто стосується моралі», вона розкриває моральні категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо [12, 425; 16, 119]. Етичні норми — це норми етикету, це дотримання норм етикету, норм поведінки, правил чемності, що склалися в суспільстві. На розвиток моралі і етики великий вплив здійснили ідеї моралістів, тобто людей, які пропонували нові моральні заповіді, глибше розуміння відомих моральних принципів. З-поміж великих моралістів людства відзначають Ісуса, Мойсея, Будду, Конфуція, Мухамеда.

Зауважимо, що у російській мові існує два споріднених поняття «мораль» і «нравственность». В українській мові такого виразного лексичного розділення не існує, і тому терміну «нравственность» відповідає термін «моральність», який ми і будемо використовувати надалі. В етиці є спроби «розвести» поняття «мораль» і «моральність». Найбільш відомою є ідея Гегеля, який мораль пов'язував зі «сферою обов'язку, ідеального», а моральність зі «сферою сущого, дійсного» [3]. Гегель уважав, що мораль виростає з моральності і потім знову переходить у моральність. У сучасній етиці зазвичай слова «моральність» і «мораль» розглядають як синоніми. «Мораль» і «моральність» — феномени багато в чому схожі. Малоістотна відмінність між ними вочевидь у тому, що «мораль» є більш узагальнене й широке поняття, а «моральність», відносно великих груп людей, все ж торкається переважно окремих індивідів; тут відмінність швидше в акцентах, ніж у сутності змісту. Тобто, якщо мораль виступає, передусім, як певна форма свідомості — сукупність усвідомлених принципів, правил, норм поведінки, то моральність здебільшого розуміють як утілення означених принципів, правил і норм у реальній поведінці людей та стосунках між ними (моральна практика). Разом з тим, проаналізуємо деякі суттєві визначення моралі і моральності, які існують на сьогодні.

Тлумачний словник В.І. Даля визначає мораль як вчення, правила для волі, совісті людини [15]. Отже, у Даля «мораль» співвідноситься з моральною настановою, морально-етичним вченням, правилами для волі, совісті людини. Поняття «моральне» у словнику Даля тлумачиться як «...духовне, душевне. До розумового належить істина і неправда, до морального — добро і зло» [15].

Дослідження загальних і спеціальних літературних джерел дає підстави вважати, що термін «мораль» походить від латинського «mos» (воля), множина «mores», що має значення «звичай». Такий підхід розглядається як загальноєвропейська традиція щодо зазначеної категорії. Однаковою мірою це стосується і її синоніма «моральність». Деякі джерела ототожнюють поняття «мораль» і «етика» [17, 339; 13, 828; 19, 385].

Мораль, за визначенням відомого філософа, фахівця з етики А. А. Гусейнова, є форма суспільної свідомості і вид громадських стосунків, спрямова-

них на затвердження самоцінності особистості, рівність усіх людей в їх прагненні до щасливого і гідного життя, що виражають ідеал людяності, гуманістичну перспективу історії [6, 144–202].

Щодо визначень феномену «моральність», то, як було сказано вище, його, зазвичай, розуміють як моральну практику. Моральна практика є однією із структурних сфер моралі (інша сфера моралі – моральна свідомість). Моральна практика – сфера індивідуально-масових виявів поведінки, стосунків, діяльності, орієнтованих на найвищі, універсальні вселюдські цінності. Моральну практику утворює моральна діяльність і моральні відносини. Моральна діяльність проявляється через вчинки.

За словником російської мови С.І. Ожегова «моральність – це внутрішні, духовні якості, якими керується людина, етичні норми, правила поведінки, обумовлені цими якостями» [10]. Моральність – це покора у волі, підкорення поклику своєї совісті. Моральність, як культурно-знакова система, покликана формувати розуміння та переживання людиною добра і зла, вміння чинити за покликом серця, сумління, жити в обрях людської гідності [4, С. 37].

Це лише деякі, одні із найсуттєвіших підходів щодо понять «мораль» і «моральність». Однак, і на сьогодні, як зауважує С.Ф. Денисов, здійснення дослідження щодо розв'язання понять «мораль», «моральність», «етика», могло б бути темою самостійного монографічного дослідження, оскільки потреби сучасної наукової думки спрямовані на пошук більш загальних критеріїв для відтворення тих чи інших явищ суспільного буття. На думку С.Ф. Денисова, особливістю всіх найбільш відомих визначень моралі і моральності є те, що вони взаємно не вступають у суперечність, а навпаки, ніби доповнюють одне одного [20]. Отже, збільшення знань і вдосконалення методології вивчення складних суспільних явищ буде збільшувати знання про мораль і кількість чинників її розуміння.

Мораль є не тільки формою суспільної свідомості, в межах якої діють певні моральні правила «треба бути таким, чи таким», «діяти так, чи так», але й способом духовно-практичного освоєння світу, який перетворюється у свідомості людини через «створення образів і уявлень, в яких зовнішня ворожість навколишньої дійсності духовно долається наочно-образними засобами... Наслідком такого освоєння є моральні знання про те, як треба ставитися до світу, до інших людей, до самого себе з позиції добра і зла, тобто оцінка людиною світу і самої себе, свого місця в ньому...» [5, 217-228]. Д. В. Гуненков розглядає мораль в якості духовно-практичного способу освоєння світу як «конкретну сукупність норм і правил, які реалізуються у моральній діяльності людини» [5, 217-228].

Отже, моральність особистості, як її моральна діяльність, або моральна практика засвідчується лише тоді, коли її моральна поведінка і позитивні моральні вчинки здійснюються за внутрішнього спонукання, внутрішньої потреби, коли в якості контролю виступають її власні погляди і переконання. Вироблення таких поглядів і переконань, відповідних їм звичок поведінки і становлять сутність морального виховання. Отже, якщо дитина поводить себе не належним чином, необхідно передусім з'ясувати мотиви негідної поведінки, причини, які спровокували її аморальний вчинок. Щоб з'ясувати причи-

ни того чи іншого вчинку, необхідно пізнати, що дитина знає про мораль, як пояснює моральне і аморальне у чужих і власних вчинках, які почуття переживає, коли йдеться про моральне або аморальне, як співвідносяться її знання, почуття та мотиви з поведінкою.

Моральні вимоги і цінності, прийняті у соціумі, є об'єктивними і необхідними для дотримання. Але тут існує суперечність, адже беззаперечне підкорення не є моральним феноменом, однак недотримання моральних норм є проявом аморальності. І тут, мабуть, варто підійти до розуміння духовності особистості, її внутрішніх прагнень, переконань, світогляду через який вона усвідомлює і відчуває потребу бути моральною за канонами існуючої у соціумі моралі.

М.О. Бердяєв відзначав, що «вищі цілі життя не економічні і не соціальні, а духовні» [8, С. 274]. Категорія духовності частіше вживається як релігійне поняття, широко використовується у філософії. При цьому в релігії й філософії немає її однозначного визначення. Різні підходи до визначення духовності об'єднує те, що в її серцевині виокремлюють моральність, як найбільш важливу складову людської духовності, яка знаходить прояв у таких якостях особистості, як добро, милосердя, гуманізм, свобода, любов, повага до ближнього тощо. З-поміж досить великої кількості визначень феномену «духовність» наведемо наступні. За М. Й. Боришевським, духовність – це багатовимірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найактуальніші морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значимими регуляторами активності [1, с. 6].

На думку І.О. Шишової, духовність – це «внутрішня енергетична сила особистості, її психічне здоров'я, стиль життя, генералізація загальнолюдських, національних цінностей, творчість за законами краси. Духовність нерозривно пов'язана із поняттями «духовна культура», «доброта», «милосердя», «психологічне здоров'я» [18, 377].

За словами Л.П. Овсянецької, термін «духовність» «прийнятий для відображення вищих сторін внутрішнього світу людини, які проявляються у людяності, сердечності, доброті, щирості, теплоті, відкритості до інших людей. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності» [9, 186-187].

З точки зору православ'я духовність і моральність поняття абсолютно різні, і водночас близькі. Якщо розглядати моральність як характер ставлення особистості до навколишнього світу (людей, природи, законів, власної сім'ї), то вона, особистість, тут може бути або бездоганною в моральному плані (не порушує законів, вірна своїй сім'ї, трудолюбива), або, навпаки, аморальною. Однак, дотримання особистістю соціальних норм (зовнішня моральність) не завжди засвідчують її глибину моральність, або її духовність. Як зазначає О.І.Осіпов, можна бути зовні «моральною» людиною, однак, «усередині себе при цьому з презирством дивитися на інших, які здаються недостатньо моральними, або навіть взагалі аморальними, і відчувати себе вище інших» [21]. Тобто, іноді людина, яка дотримується соціальних і моральних норм, може бути «заражена гординою» [21]. О.І.Осіпов застерігає: «Боже борони від такої моральної людини! ... Боже борони від такого духовно-морального стану! Тут

присутні і духовність, і моральність, однак вони протистоять один одному» [21]. Як зазначає вчений, «православ'я вбачає своє завдання у тому, щоб ці поняття не протистояли, а доповнювали одне одного, «щоби моральність не знищувала духовність. Бо яка користь з того, що людина зовні морально бездоганна, але всередині вся кипить марнославством, гординою, заздрістю та іншими пороками» [21].

Якого-небудь остаточного визначення духовності бути не можна. Адже її можна розглядати з різних позицій. Духовність — це щось Божественне. Тобто у своїй духовності людина прагне до божественного сприйняття. Кожен поклоняється тому Богу (має ту духовність), образ якого живе в його свідомості. Моральність же виходить із людської духовності. Звідси всі моральні ідеали та духовні вимоги, які виходять з віри в свого Бога. Духовність і моральність тісно пов'язана зі світосприйняттям. Нам близьке християнське, а саме православне світосприйняття. Тобто ми розмірковуємо про духовність у контексті християнського православного світосприйняття.

З точки зору сучасної суспільної моралі, особливу цінність представляє особистість — професіонал, її професійні навички. Проте сама людина ціниться все менше. «Лише православ'я ще виразно говорить про людину. Людина — це образ Божий, богоподібна істота, яка містить в собі потенцію нескінченного розвитку, як вгору, так і вниз» — зауважує О.І.Осіпов [21]. Отже, сьогодні, можливо, треба вести мову навіть про деяке одухотворення моралі, а важливим завданням суспільства загалом повинно бути виховання глибинної моральності, духовності особистості. Серед якостей, якими визначається цінність особистості, одне з перших місць посідають її моральні якості: доброта, милосердя, чесність, скромність, доброзичливість, сміливість та ін. Але важливо, щоб ці якості були її внутрішніми духовними цінностями. Адже найбільше диво в людині — її духовність, здатність у своїх думках, поняттях та ідеях «виходити» за межі свого безпосереднього існування, носити в собі всесвіт, підпорядковувати свої дії не тільки елементарним принципам, але й моральним нормам, і з позицій цих норм оцінювати твої вчинки як справедливі чи несправедливі, гідні чи не гідні, добрі чи злі. Позиція православ'я у тому, що образ Божий є в кожній людині, а любов перетворює людину в богоподібну істоту. Саме тому «любить ворогів ваших, добро творить тим, хто ненавидить вас, моліться за тих, хто ображає вас» [21].

Як зауважує О.І.Осіпов, поняття «духовне виховання» у своєму повному, не усіченому обсязі передбачає віру не тільки в духовність, безтілесність людської душі чи, якщо завгодно, особистості з її свідомістю і надсвідомістю, але також і віру в буття надлюдських духів, як добрих, так і злих, і, насамперед, віру в буття Божого Духа. При цьому треба пам'ятати, що духовність може бути як світлою, так і темною, як доброю, так і злою, як моральною, так і аморальною. Тому все частіше сьогодні вживається, з першого погляду, громіздкий, але більш коректний вираз «духовно-моральне виховання» [21]. Говорячи про освіту, О.І.Осіпов, наголошує на тому, що передусім вона повинна будуватися на вихованні духовності.

За яким основним і найпершим принципом слід здійснювати морально-духовне виховання? Відповісти на це запитання можна словами С.Л. Рубінштейна, який писав: «...Коли людину систематично спонукають поводитися

певним чином (морально), світогляд, мораль ніби осідають і закріплюються в її характері у вигляді звичок – звичних способів поведінки» [11, 114]. Отже, цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість та поведінку особистості формує в ній моральні якості відповідно до ідеалів та принципів моралі, духовні цінності і потреби, які стають мотиваторами її вчинків. Цей вплив здійснюється, передусім, через приклад в усіх його проявах, пояснення в разі необхідності, звернення до почуттів. Здійснюючи вчинок відповідно до моральних вимог і почуття обов'язку, дитина зазвичай переживає радість, гордість. Поступово така поведінка набуває характеру звички.

В українській педагогіці одним з перших до категорії «моральність» і «духовність» звернувся В.О.Сухомлинський, який зазначав, що необхідно займатися моральним вихованням дитини, навчати її «умінню відчувати людину» [14, С. 17]. В.О.Сухомлинський розглядав формування духовного світогляду дитини в тісному зв'язку з її моральним розвитком. Адже моральності не існує без світоглядної основи, чіткої картини світу.

Останнім часом зростає число вчених, які визнають генну обумовленість соціальної поведінки, і висловлюються на користь ідеї існування духовного генофонду індивіда, в якому записана потенційна здатність не лише мислити, але і розрізняти добро і зло (П.К. Анохін, Н.М. Амосов, В.П. Ефроїмсон, С.Є. Матушкін). Однак, як зауважує С.Є. Матушкін, оскільки ступінь генетичної детермінації у людей є різною, то і можливості виховання є різними, проте доволі значними. Духовність не надається людині одвічно, не успадковується генетично, вона розвивається, зокрема, в результаті спеціально організованого педагогічного процесу, який шляхом включення дитини в широкий соціокультурний контекст оволодіння загальнолюдськими цінностями пробуджує в ній внутрішню творчу активність, спрямовану на усвідомлення себе, сенсу свого життя та мети духовного саморозвитку [22]. Отже, кожна дитина має певний духовний потенціал. На думку Є. П. Верещак, духовний потенціал особистості – це «своєрідний психодіагностичний прилад, здатний з досить високим рівнем точності визначити ступінь розвитку моральності людини» [2, 65 - 68]. Зрозуміло, що розвиток духовного потенціалу дитини дошкільного віку відбувається ефективно за умови цілеспрямованого і систематичного морально-духовного виховання.

Чітке розуміння категорій «духовність» і «моральність» особливо важливе у контексті морально-духовного розвитку дітей дошкільного віку, у розумінні шляхів його здійснення. О. М. Каплуновська визначає моральність як «механізм реалізації духовності у відносинах з навколишнім світом і іншими людьми» [7, С. 99-105.]. За словами дослідниці, моральність «слугує показником рівня духовного розвитку особистості» [7]. Звичайно процес духовного становлення може мати як позитивну, так і негативну динаміку. Однак, на думку О. М. Каплуновської, «дитина, вектор духовного становлення якої має позитивну спрямованість, в принципі не може бути аморальною» [7]. У дитини дошкільного віку переважає емоційна сфера, водночас вона вперто і наполегливо у всьому шукає сенс, поєднує розрізнене і в цьому виявляється її духовне життя. За умови коректного навчання та виховання надмірна чутливість дітей дошкільного віку може бути перебудована й підпорядкована емоційній поведінці більш високого рівня. Для підтримки і розвитку позитивної духовності

дитини необхідні так звані «моральні вправи», приклади інших і власні дії добродійності. Таке розуміння духовності та моральності «дозволяє сформулювати один із найважливіших законів духовного становлення людини – закон взаємного зв'язку та взаємозалежності духовності та моральності» [7].

Висновки. Отже, морально-духовне виховання – це процес накопичення певних духовних почуттів, досвіду моральної поведінки, духовного досвіду, який формується, передусім, на основі знань про моральні і духовні цінності, які надалі усвідомлюються і перетворюються у власні переконання, стають мотивами і стимулами до життя за законами мудрості, добра, і краси. Морально-духовне виховання дітей дошкільного віку має спрямовуватись на зміцнення авторитету загальнолодських і національних духовних цінностей, формування громадянської і національної ідентичності, забезпечення світоглядних запитів дітей, вільне і добровільне прилучення до культури традиційних конфесій. Стрімка глобалізація сучасного світу неухильно веде до зміни духовності і морального підґрунтя, яке почасти призводить до підміни усталених загальнолодських і національних моральних і духовних цінностей. Тому сучасна українська дошкільна освіта повинна спрямувати усі свої зусилля на морально-духовне виховання дітей дошкільного віку заради їх майбутнього позитивного самовизначення і самореалізації у дорослому житті.

Література

1. Боришевський М.Й. Духовність у становленні та розвитку особистісного потенціалу людини // Актуальні пробл. психол. розвитку дошкільника. – 2007. – Т. IV. – Вип. IV. – С. 4-15.
2. Верещак Є. П. Потенціал духовного і душі : разом чи окремо // Практична психологія та соціальна робота, 2008. – № 10. – С. 65-68.
3. Гегель Г. Основи філософії права, або природне право і державознавство /Георг Вільгельм Фрідріх Гегель; пер. з німецької Р.Осадчука та М.Кушніра. – К. : Юніверс, 2000 – 336 с.
4. Гордилов В. Влада. Культура. Індивід // Соціальна психологія, 2004. – № 5(7). – С.36 – 47. – С. 37.
5. Гуєнков, Д. В. Феномен моралі: спроба структурно-функціонального аналізу / Д. В. Гуєнков // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - Вип. 40 (10). - С. 217-228.
6. Гусейнов А.А. Мораль. // Общественное сознание и его формы / Предисл. и общ. ред. В.И. Толстых. – М. : Политиздат, 1986. – С. 144-202.
7. О. Каплуновська. Розвиток духовного потенціалу особистості дитини в умовах сучасного ДНЗ / Олена Каплуновська // Вісник Інституту розвитку дитини: зб. наук. пр. Вип. 16 / Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 178 с. – С. 99-105.
8. Обуховский К. Галактика потребностей. – СПб: Питер, 2003. – 295 с.
9. Овсянецка Л.П. Духовні здібності особистості. // Проблеми заг. та пед. психол. – 2006. – Т. 8. – Вип. 6. – С. 186-191.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1989. — 750 с.

11. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. — М. : Наука, 1957. — 411 с.
12. Словарь по этике. / Под ред. И.С.Кона. — 5-е изд. — М. : Политиздат, 1983. — 445 с.
13. Советский энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова. — 4-е изд. — М. : Сов. энциклопедия, 1989. — 1632 с.
14. Сухомлинский В.А. Потребность человека в человеке. — М. : Просвещение, 1978. — 271 с.
15. Толковый словарь живого великорусского языка В. Даля. — 4-е изд. — М., 1914. — Т. 2. — 682 с.
16. Эстетика, словарь / Под ред. Беляева А.А. и др. — М. : Политиздат, 1989. — 447 с.
17. Философский словарь. — М., 1968. — 389 с.
18. Шишова І.О. Формування духовності особистості (віковий, етнічний та соціальний аспекти) // Проблеми заг. та пед. психол. — 2006. — Т. 8. — 4.8. — С. 376-382.
19. Encyclopedia of Philosophy. — N.-Y., 1967. — 985 p.
20. Електронний ресурс [режим доступу] : <http://www.nbuv.gov.ua/>
21. Електронний ресурс [режим доступу]: http://www.sinergia-lib.ru/index.php?section_id=1023&id=656
22. Електронний ресурс. [режим доступу]: www.lib.csu.ru/vch/5/2001_01/001.pdf

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ: КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ ТА СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

УДК 378.937
Кожухар Ж. В.

В статье представлены результаты диагностики сформированности компонентов научно-познавательной компетентности будущих учителей информатики. Сравнительный анализ полученных результатов свидетельствует о правильности разработанной педагогической модели и выдвинутых педагогических условий формирования научно-познавательной компетентности будущих учителей информатики.

Ключевые слова: компетентность, научно-познавательная компетентность, педагогический эксперимент.

В статті розкриті результати діагностики сформованості компонентів науково-пізнавальної компетентності майбутніх учителів інформатики. Порівняльний аналіз отриманих результатів свідчить про доцільність розробленої педагогічної моделі та висунутих педагогічних умов формування науково-пізнавальної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Ключові слова: компетентність, науково-пізнавальна компетентність, педагогічний експеримент.